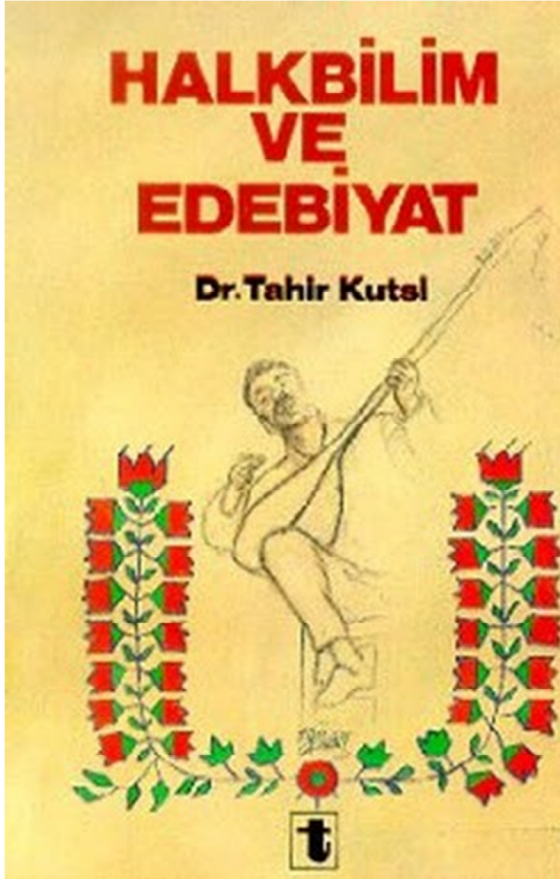

Tahir Kutsi (1990). *Halkbilim ve Edebiyat*, İstanbul: Toker Yayınları, 300 s.

Kezban ÖRÜCÜ*

Halkbilim, binlerce yıllık halk kültürünü derleyip değerlendiren bir bilim dalıdır. Dünyada “folklor” terimiyle karşılanan bu bilim dalından ilk bahseden isim 22 Ağustos 1846 tarihinde “The Athenaeum” adlı dergide yayınladığı makalesiyle Malton Alberus (W. J. Thomas) olmuştur.

Halkbilimin en önemli araştırma kollarından birini Türk Halk Edebiyatı oluşturmaktadır. Sözlü edebiyatın önemini anlayan araştırmacılar, ilk olarak ağırlığı halk edebiyatı derleme ve incelemelerine vermişlerdir.

Türkiye’de Halkbilime ilgi duyan ilk isimler ise M. Fuat Köprülü, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Ziya Gökalp gibi araştırmacılar olmuştur.

Halkbilim ve Edebiyat adlı bu eser, “Giriş” (s. 9-15), “Ustalar Özel

Geçidi” (s. 21-63), “Çeşitleme” (s. 71-133), “Anadolu Boydan Boya” (s. 139-193), “Türkiye Dışında Türk Halk Edebiyatı” (s. 203-229), “Olaylar ve Kişiler” (s. 233-255) ve “Sohbet Gibi” (s. 263-297) olmak üzere yedi ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler Tahir Kutsi’nin millî ve uluslararası kongrelerde, seminerlerde, sempozyumlarda sunduğu bildiri, makale ve sohbetlerden meydana gelmiştir.

Kitabın arka kapağında Etem Çalışkan’ın yorumu bulunur. Burada, kitabın içeriğini destekler biçimde; Türk milletinin kültürünün önemli bir bölümünü meydana getiren sözlü ürünler ve bu sözlü ürünleri oluşturan ozanlara atıf yapılır.

Esere ilk adımda okuyucuyu Dede Korkut selamlamaktadır. Tahir Kutsi’nin de ifade ettiği gibi Dede Korkut’un yaşama çizgisi sonsuzluktan gelir. Dede Korkut

* Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Öğrencisi.

İslâmiyet'ten önce de Türklüğün İslâmiyet ile şereflenmesinden sonra da vardır. O Türk milletinin ezeli bir öncüsü, atası, dostu konumundadır. Bu bağlamda Dede Korkut, Türk şair ve yazarlarının hatta kadınlı erkekli Türk halkının pîri olmuştur.

Dede Korkut'un olağanüstü özellikleri daha sonraki şair, yazar ve Türk milletine öncülük etmiş şahıslarda menkıbeler aracılığıyla kendini gösterir. Dede Korkut hikâyelerindeki "sehl-i mümteni" denilen kolay görünen zorluk özelliği, ahenkli söyleyiş şairlerde devam etmiş, manzum ve mensur kısımlar halkın dilinde işlenmiştir. Nitekim Dede Korkut vasiyetinde "Benden sonra alp ozanlar söylesin, anlı açık cömert erenler dinlesin." diyerek ozanlık geleneğinin yaşatılmasını, sözlü kültürün hatta daha geniş çapta söylenecek olursa Türk kültürünün devamlılığını istemiştir.

Halkbilim ve Edebiyat adlı bu eserde Dede Korkut'un vasiyetine kayıtsız kalınmadığı açıkça ortadadır. Türk şairi, yazarı ve halkı pîri olan Dede Korkut'u ve kültürünü unutmamış, aynen devam ettirmiştir.

Dede Korkut'un bütün Türk milletinin gönlünde yaşaması gibi Yunus Emre de "bizim Yunus"tur ve bütün Türk milletine mâl olmuştur. On dört yerde makamının bulunması bütün bir milletin gönlünü fethettiğinin kanıtıdır. Herkes tarafından benimsenmek, "bizim Yunus" olabilmekle Dede Korkut'a çok çok yaklaşan Yunus Emre'nin şiirlerinde de kopuz sesi vardır. Dede Korkut'un dualarından eksik etmediği İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v) ismi Yunus'un ilahilerinde de yerini alır.

Dede Korkut olağanüstü özelliklere sahip bir kişidir. Gönül gözü açık olan Yunus'un da olağanın dışında kendine has özellikleri vardır ve bu özellikleri menkıbelerde yaşamaktadır. O yazdığı şiirlerin bir deneticisinin geleceğini bilmiş ve üç bin şiirin binini olsun kurtarabilmek adına deneticisine bir mesaj bırakmıştır.

"Miskin Yunus bu sözü

Eğri büğrü söyleme

Seni sigaya çeken

Bir Molla Kasım gelir."

Nitekim Molla Kasım değişleri şeriate uygun bulmayarak binini suya atmış, binini yakmış, iki bin birinci şiirde kendi adını görünce mesajı almıştır. Divanı öpüp başına koymuş, Yunus'un kerametine inanmıştır. İnanışa göre Molla Kasım'ın suya attığı şiirler balıklar tarafından okunmakta, yaktıkları ise meleklerin ezberindedir.

Yunus Emre de Dede Korkut gibi Dünyanın "gelimli gidimli, sonucu ölümlü" olduğunun farkındadır ve bu bakımdan ilahileriyle gönüllerde yaşayacağını bilmiş olacak ki ölmeden önce dostlarına selamını ulaştırmıştır.

“Dünyaya gelenler gidenler
Hergiz gelmez yola gider
Bizim halimizden haber
Soranlara selam olsun.”

Şiirleri ile Türk milletinin gönlünde taht kurmuş bir başka isim ise Pîr Sultan Abdal’dır. Pîr Sultan Abdal, şiirlerinde arı-duru Türkçesiyle, atasözleri ve deyimlere sıklıkla yer vermesiyle Dede Korkut’tan aldığı özelliği halkın bünyesine nakletmiştir. Dede Korkut’tan alıp devam ettirdiği bir diğer gelenek ise Allah ve peygamber sevgisi olmuştur.

Pîr Sultan Abdal, Dede Korkut’ta sıklıkla görülen bir şeyi güzel ve kutsal benzerleriyle tasvir etmek, övmek geleneğini aynen devam ettirmiştir. Pîr Sultan Abdal’ın ve Dede Korkut hikâyelerindeki Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Boy’da Uruz’un söylediği şu iki manzum parça bu devamlılığın kanıtıdır.

“Öt benim sarı tamburam
Senin aslın ağaçtandır
Ağaç dersem gönüllenme
Kırmızı gül ağaçtandır.

Nurdandır Kâbe eşiği
Cihanın tuttu ışığı
Hasan, Hüseyin’in beşiği
O da yine ağaçtandır.

Yeter Pîr Sultan’ım, yeter!
Dertlilere dermen katar
Türlü türlü meyve biter
O da yine ağaçtandır.”

(Pîr Sultan Abdal)

“Ağaç ağaç dersem sana arlanma ağaç!
Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç!
Musa Kelîm’in asası ağaç!
Kara kara denizlerin gemisi ağaç!
Şah-ı merdan Ali’nin Döldül’ünün
eyeri ağaç!
Zülfekarın kını ile kabzası ağaç!
Başını alıp bakacak olsam başsız ağaç!
Dibini alıp bakacak olsam dipsiz ağaç!

Beni sana asarlar taşıma ağaç!
Eğer taşıyacak olursan gençliğim seni
tutsun ağaç!

(Salur Kazan Oğlu Uruz)

Bu iki yorumdaki Gök Tanrı inancı ve İslâmî inancın birlikteliği, bugüne ulaşan kültürümüzün geçmişinden bir şey kaybetmediğinin de kanıtıdır. Kitapta halk edebiyatı üzerinden süre gelen bu gelenek gösterilmeye çalışılır.

Türk halk edebiyatında Azrail motifi sıklıkla kullanılmıştır. Deli Dumrul, bir kuru çayın üzerine köprü kurmuş geçenden otuz, geçmeyenden döve döve kırk akçe almıştır; ancak sevgi dışında ne zenginliği ne de gücü ve kuvveti onu Azrail'in elinden kurtaramamıştır. Dede Korkut hikâyelerinin etkisindeki Pîr Sultan Abdal adeta hikâyeyi şu dörtlülle anlatır:

“Kurtulamazsın Azrail'in elinden
Bir gün olur çıkarırlar evinden
Allah'ın ismini koyma dilinden
Dünya kadar pulun olsa ne fayda.”

Dede Korkut'tan sonra Gazi Âşık Hasan Dede söylemiş, anlı açık cömert erenler dinlemiştir. Osmanlı ordusuyla katıldığı savaşlarda sazı ve sözü ile yeniçerilere yüksek moral veren ve yalın kılıç düşmanla savaşan Gazi Âşık Hasan Dede bu yönüyle hem Dede Korkut'a benzemiş hem de vasiyetin temsilcisi olmuştur.

Gazi Âşık Hasan Dede, Kırıkkale'nin Keskin ilçesine yakın bir köye yerleşmiş ve bir zaviye kurdurarak köyün gelişmesi için çaba göstermiştir. “Hasan Dede Köyü” adıyla anılan bu köyde geleneksel Türk konukseverliği en üst düzeydedir. Hasan Dedeliler gelen her konuğu kendi evlerine inmişçesine ağırlamaktadırlar. Bu durum Dede Korkut hikâyelerindeki kahramanların konukseverliğini ve mukaddimedeki misafir ağırlama kısmını hatırlatmaktadır.

Dede Korkut'un İslâmî olağanüstü kişiliği Hasan Dede'de evliyâ vasfıyla karşılık bulur. Zira hakkındaki menkıbelerden biri kitapta şu şekilde verilir:

Hasan Dede ile dervişleri namaz vakti gelince bir nehrin suyundan abdest almaya girişirler. Bir ara su kanlı akmaya başlar. Bakarlar ki kan Hasan Dede'den akar. Bunun üzerine dervişler ağlaşıp söyleşirler:

“-Hele Dedem, bu nice haldir?”

Hasan Dede cevap verir:

“-Merak edilecek bir durum yoktur. Bendeki hançer yarası daha iyi olmadı...”

Telaşlanan dervişler sorarlar:

“-Aman Dedem, ne hançeri?”

Hasan Dede sırrı açıklar:

“-Mülcem'in açtığı yara...”

Heyecan ve hayretle donakalan dervişlerden biri şöyle der:

“-Hey Dedem hey! Kızıl kanın ile sırrını şu ırmağa döktün. Öyle diyeceğine, şuna Ali’yim, desene!...”

Hasan Bey ise eserde alperen tipine yakınlığıyla dikkat çekmektedir. Mertlik, yiğitlik, savaşçılık özelliklerini inancı ile taçlandırarak Hasan Bey, cömertliği, cesareti ve bilgin kişiliği ile halkına önderlik etmiş, halkın sıkıntılarını gidermiştir. Halkın içinde her ne sorun çıkmışsa Hasan Bey’e başvurulmuş, ona sorulmadan iş görülmemiştir. Akli ve duasıyla tarlaları çekirge sürüsünden kurtaran, zengin ile fakir arasındaki dengeyi kuran, eşkıyayı kovalayan hep Hasan Bey’dir. Bu özellikleri ile Hasan Bey, adeta Dede Korkut’un bir kopyasıdır.

Dede Korkut kültüründeki “sofra ve kılıç görgüsü” Hasan Bey’de vücut bulmuştur. Malatya’ya bir ağır misafir gelse ilk olarak Hasan Bey tarafından konuklanıp ağırlanmıştır. Enver Paşa’nın da yolu Malatya’ya düştüğünde binlerce askeriyle birlikte Enver Paşa’yı en iyi şekilde ağırlayan Hasan Bey’dir.

Hasan Bey Dede Korkut vasiyetine de sahip çıkmıştır. Ömrü yettikçe halk ozanlarını çok sevmiş ve korumuştur. Halk ozanları da onu çok sevmiş ve saymış, birçok halk ozanı tarafından adına destanlar yazılmıştır.

Eserde anaların sesi de unutulmamış ve halk şiirimizde ana sesine kulak verirken ağıtlar üzerinde önemle durulması gerektiği vurgulanmıştır. Kadının bağı taşı, gözü yaşlıdır. Bu bakımdan ağıtlarımızın yüzde doksanın altında bir ananın, bacının, gelinin imzasını aramak gerekir. Türk kadınının bağrından kopup gelen ağıtların temeli Dede Korkut hikâyelerinde atılmıştır. Dirse Han’ın Hatunu’nun, Burla Hatun’un, Banıçiçek’in ağıtları Türk kadınına yol göstermiş, örnek olmuştur.

Gerçeküstücülük Fransız edebiyatında yirminci yüzyılın ortalarında başlayıp çeşitli edebi okullardan geçerek 1924’te Andre Breton’un bildiriyle benimsenmiştir. Yazara göre, Türk halk edebiyatında gerçeküstücülük tâ Uruz’un ağaçla söyleşmesiyle başlar. Türk milleti Fransa’daki edebiyat okulundan habersiz kendi anlatım biçimini kendisi bulmuş ve uygulamıştır. Nitekim bir halk türküsünde;

“Manda yuva yapmış söğüt dalına
Yavrusunu sinek kapmış gördün mü” denilirken,
Yunus Emre şu mısralar altına çoktan imzasını atmıştır;
“Çıktım erik dalına, anda yedim üzümü
Bostan issi kakıdı, der ne yersin kozumu”

Ana çizgileriyle ortaya konulan bu kitap, Halk Bilimi ve Edebiyat ilişkisini Türk halk edebiyatının oluşum ve gelişim evrelerindeki belirli noktalar üzerinden ifade eder. Ozan-âşık geleneği bu gelişim evrelerinden biri olarak öne çıkar. Yazar, Dede Korkut hikâyelerinden başlayan bir süreç içinde günümüze uzanan örneklerle bu durumu göstermeye çalışır. Bu dikkatler göz önünde bulundurulduğunda Tahir Kutsi'nin bu değerli eseri, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız yine Dede Korkut ağır basar" ifadesinin haklılığını gösterir niteliktedir.